

УДК 712.4

Г.Д. ДЯЧЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ПІДСУМКИ ІНТРОДУКЦІЇ СУКУЛЕНТНИХ РОСЛИН ВІДКРИТОГО ҐРУНТУ В НБС ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

У статті подано результати досліджень сукулентних рослин у НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Виділено найбільш декоративні, зимостійкі і посухостійкі види та сорти. Наведено способи їх розмноження. Подано рекомендації щодо їх використання у зеленому будівництві.

Сукуленти мають надзвичайно цікаві у ботанічному відношенні якості, що відрізняють їх від інших груп рослин. Вони є представниками флори пустель та напівпустель Мексики, Аргентини, Південної Африки. Різко виражений континентальний клімат цих районів з тривалим засушливим періодом зумовив формування у сукулентів специфічних морфологічних ознак. Стебла і, якщо є, листя вкриті восковим нальотом і численними волосками. Для сукулентів характерна своєрідна життєва форма з малою поверхнею випаровування. Обмін речовин цих рослин має свої особливості, оскільки в їх клітинах містяться слизові речовини, здатні утримувати воду.

Сукулентні рослини, які мають оригінальну будову тіла та досить тривалий період цвітіння, завжди привертали до себе увагу, їх широко використовують в озелененні житлових приміщень, при створенні мікроландшафтних композицій, але недостатньо — у відкритому ґрунті. Тому назріла необхідність випробувати сукулентні рослини у відкритому ґрунті в умовах Києва й розробити рекомендації щодо їх використання в озелененні.

У Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України у відкритому ґрунті інтродуковано сукулентні рослини

різного географічного походження. Протягом тривалого часу вивчались зимо- та посухостійкість, період цвітіння, методи розмноження, декоративність та її тривалість з метою відбору кращих інтродуцентів (видів та сортів) для використання їх у декоративному садівництві при озелененні садів, парків, присадибних ділянок, створенні гірських та альпійських пейзажів шляхом садіння їх як солітерами, так і невеликими групами.

Нижче наводимо види та сорти, рекомендовані нами для озеленення у відкритому ґрунті.

Родина Liliaceae Juss.

Рід **Yucca L.** — юкка. Відомо близько 30 видів [2]. У природі поширені у Північній та Центральній Америці. В наших умовах без укриття у відкритому ґрунті росте тільки один вид — **Y. filamentosa L.** — ю. нитчаста.

Багаторічна дерев'яниста вічнозелена рослина [3]. Кореневище м'ясисте, сильно розгалужене, з великою кількістю шнуроподібних червоно-коричневих коренів. Стебла прямостоячі, до 20 см заввишки, нерозгалужені. Листки сидячі, ланцетні, загострені, шорсткі, сизо-зелені, до 80 см завдовжки. Квітки дзвоникоподібні, кремові, діаметром 4—5 см, зібрані у волотеподібні суцвіття заввишки від 80 до 150 см, на яких розташовано від 30 до 160 квіток. При штучному за-

пиленні в наших умовах може утворювати насіння. Плід — коробочка. Цвіте у червні—липні впродовж 20—25 днів.

Розмножується юкка поділом кореневищ, молодією порослю та живцюванням. Навесні з кореневищ молодих та старих рослин нарізають живці довжиною 3—5 см. Після підсушування на сонці протягом 3—4 годин їх висаджують для укорінення у горщики, ящики, парники або просто у грядки на глибину 5—7 см. Ґрунт регулярно зволожують. На постійне місце рослини висаджують навесні. Для посадки вибирають сонячні сухі місця переважно з піщаним чи супіщаним ґрунтом, хоча вони ростуть на будь-яких ґрунтах. Юкка надзвичайно стійка до ґрунтової та повітряної посухи і здатна витримувати морози до -35°C .

Рекомендується використовувати для солітерних і групових посадок у парках, біля водоймищ, а також у альпінаріях.

Родина Crassulaceae DC.

Рід **Echeveria DC.** — ехеверія. У природній флорі відомо близько 150 видів, поширених переважно у Мексиці, деякі види трапляються у Центральній та Південній Африці, США. У культурі відкритого ґрунту в наших умовах вивчалась **E. agavoides Lem.** — е. агавоподібна, яку ми пропонуємо для озеленення.

Трав'яниста багаторічна сукулентна рослина з дуже вкороченим стеблом і розетками листків при основі. Розетки дуже щільні, багатолістяні, у кожній до 25 листків. Останні товсті, яйцеподібні, загострені, світло-зелені, по краях і на верхівці червонуваті, завдовжки 4—9 см, завтовшки 2,5—5 см. Цвіте у червні впродовж 20—25 днів. Квітки до 50 см заввишки. Квітки дзвоникоподібні, червонуваті, з жовтими кінчиками.

Розмножується насінням, стебловими і листовими живцями. Сонцелюбна, зимостійка, невибаглива до ґрунту рослина, більш декоративна при достатній вологості ґрунту.

Рекомендується використовувати для озеленення кам'янистих гірок, альпінаріїв, композиційних аранжировок.

Рід **Sempervivum L.** — молодило. У природі представники роду зростають по всій Європі. Відомо близько 30 видів [1]. На ділянці "Гірка декоративних сукулентів" інтродуковано 6 видів, 5 найдекоративніших з них рекомендовано нами для культури відкритого ґрунту.

S. soboliferum Sims — м. паросткове. Багаторічна трав'яниста вічнозелена рослина. Листки сидячі, м'ясисті, утворюють щільну прикореневу розетку діаметром до 13 см і до 7 см заввишки. Квітки виходять із центра розетки. Суцвіття волотеподібне, до 7 см у діаметрі та 11 см заввишки. Квітки жовтуваті. У верхній частині листочки червоні, що надає рослині особливої декоративності. Плід — збірна листянка. Цвіте у червні—липні.

Рекомендується використовувати для скельних садів, групових посадок на газоні.

S. tectorum L. — м. кровельне. Багаторічна трав'яниста вічнозелена рослина. Стебло до 30 см заввишки. Листки сидячі, м'ясисті, утворюють щільну прикореневу розетку, яйцеподібноланцетні, з густими довгими війками по краях. Суцвіття густе, гіллясте, до 20 см у діаметрі. Квітки червоні. Цвіте у червні—липні.

Рекомендується для альпінаріїв, кам'янистих схилів, групових посадок на газонах та квітниках.

S. glaucum Tenore — м. сіре. Багаторічна трав'яниста вічнозелена рослина. Листки сидячі, м'ясисті, утворюють щільну прикореневу розетку, продовгуваті, ланцетні, червоні, до 5 см завдовжки. Стебло до 20 см заввишки. Суцвіття діаметром до 6 см. Квітки темно-рожеві. Цвіте у червні—липні.

Рекомендується для озеленення кам'янистих садів, альпінаріїв, бордюрів, групових посадок на газонах та квітниках.

Рід **Sedum L.** — очиток. У природі відомо близько 500 видів, поширених у Середземномор'ї, Європі, Східній та Західній Азії, на півдні Північної Америки, у Мексиці, Південній Америці, Центральній Африці, на Мадагаскарі.

Види роду *Sedum* — це чудове оздоблення садового ландшафту. Вони дуже швидко пристосовуються до найрізноманітніших умов — від безводних пустель, солоних океанів і морів до вкрай суворих умов Заполяр'я. Обсяг роду дотепер точно не визначено, оскільки цим рослинам притаманний значний поліморфізм. Під впливом умов навколишнього середовища з'являються нові ознаки, які змінюють зовнішній вигляд рослин, що ускладнює їх ідентифікацію. Якщо деякі типові види досягають висоти до 1 м, то у несприятливих умовах рослина виростає лише до 5 см. Велику роль відіграє інтенсивність освітлення. Так, *Sedum ewersii* Lag. на сонці стелиться по землі, а в тіні витягується вгору до 15 см. Рослини, що зростають на засолених ґрунтах, відрізняються меншими розмірами. Відомостей про деякі види очитків недостатньо, а наприклад, у Гімалаях та Китаї різноманітність цих рослин взагалі не встановлено. Очитки, які ростуть у природних популяціях, недостатньо вивчені, тому й описи багатьох видів досить схожі, а деякі види включено до роду *Radiola* і навпаки.

Щодо назви роду "*Sedum*" існують дві версії: згідно з першою, вона походить від латинського слова "*sedore*" (вгамувати), оскільки соковите листя рослин діє як болезаспокійливий засіб для ран; згідно з другою, — від слова "*sedere*", що означає "сидіти", адже чимало видів стеляться по землі.

Рослини настільки відрізняються між собою, що важко дати загальний діагноз роду. Усі очитки мають соковиті листки і стебла, для них характерний тривалий період цвітіння. Квітки невеличкі, білі, рожеві, червоні, синюваті, золотисті або зеленуваті, зібрані у зонтико- чи волотеподібні гіллясті суцвіття. Строки цвітіння різні — від ранньої весни до приморозків.

Нами вивчалися 26 видів і сортів очитків, із них 19 відібрано для використання в озелененні відкритого ґрунту. Всі вони добре переносять наші ґрунтово-кліматичні умови, зимостійкі, посухостійкі, декоративні.

Особливо рекомендуємо для широкого використання в озелененні такі види.

***S. acre* Ling** — очиток їдкий. Найвідоміший європейський вид. У природі росте на площі від Кольського півострова і Соловецьких островів до Криму, Кавказу, Сибіру, на Балканах, у Середземномор'ї, Малій Азії, Південній Америці. Має тонке шнуроподібно розгалужене кореневище, яке розповзається у різні боки й постійно укорінюється. Від нього вертикально піднімаються темно-зелені м'ясисті пагони заввишки 1—4 см, прикрашені короткими (2—5 мм) яйцеподібними листочками, які відходять від стебла під кутом до 90°. З часом рослина утворює щільну різнобарвну м'яку подушку. У другій половині травня пагони витягуються, утворюються квітконоси до 15 см заввишки. Подушка стає жорсткою. У червні 3—5 колоскоподібних квіточок розгортаються напівзонтиком і вкриваються численними маленькими яскраво-золотистими квітками. Темно-зелена куртина перетворюється на насичено-жовтий килим, що впродовж місяця милує око своєю сонячністю та блиском. Після цвітіння ґрунт слід злегка порихлити, підживити, полити, і невдовзі килим знов зазеленіє. Розмножується вегетативно. У зиму рослини йдуть з коричневим листям, заховавшись під снігом до весни.

В озелененні використовують у кам'янистих садах та альпінаріях.

***S. album* L.** — о. білий віднесено до тієї самої секції, що й о. їдкий. Він удвічі вищий від останнього. В природі трапляється на Кавказі, у Західній Європі, Північній Африці та Малій Азії. Багаторічна трав'яниста рослина. Генеративні стебла припідняті на висоту 8—20 см, вегетативні — стеляться. Листки продовгуваті, сизуваті. Квітки білі, дрібні, зібрані у суцвіття китицю. Цвіте у червні.

Рекомендується для створення килимових клумб в альпінаріях, групових та бордюрних посадок.

***S. kamtschaticum* Tisch. et Mey** — о. камчатський. У природі поширений на Камчатці, у Приморському краї, Японії, Китаї,

Кореї. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, до 25 см заввишки. Листки продовгувато-ланцетні, зелені. Квітки оранжево-жовті, зібрані у щиткоподібні суцвіття до 30 см у діаметрі. Цвіте у червні.

Рекомендується для посадок на газонах, у бордюрах, альпінаріях.

S. spectabile Boreau — о. визначний. У природі поширений у Японії, Кореї, Китаї. Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 50—70 см. Листки овальні, світло-зелені, соковиті, м'ясисті, до 10 см завдовжки та до 4 см завширшки. Квітки рожево-бузкові, дуже дрібні, зібрані у зонтикоподібні суцвіття до 12 см у діаметрі. Цвіте з другої половини серпня до морозів. У колекції інтродуковано два сорти: 'Carmen' — з темно-червоними квітками та 'Brillant' — з білими. Для розмноження використовують будь-яку частину рослини.

Рекомендується для поодиноких та групових посадок на газонах, квітниках, при створенні рабатов, бордюрів, кам'янистих садів, альпінаріїв.

S. spurium Vieb. — о. несправжній. У природі росте на Кавказі і в Турції. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло до 20 см заввишки, стелиться по землі. Листки яйцеподібні, м'ясисті, зелені. Суцвіття до 5 см у діаметрі. Квітки рожеві, дрібні. Цвіте у липні—серпні. Заслужують на увагу сорти, що відрізняються декоративністю листя: 'Tricolor' — з різнокольоровими листками та 'Rubra' — з темно-червоними.

Рекомендується для групових посадок на газонах та в альпінаріях.

S. alzoon L. — о. живучий. У природних умовах росте у Сибіру (по берегах р. Іртиш), Монголії, Китаї, Японії. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, до 20 см заввишки. Листки продовгувато-ланцетні, рясно вкривають стебло, зелені. Квітки до 2,5 мм у діаметрі, золотисто-жовтуватого кольору. Цвіте в кінці травня. Рекомендується для групових посадок на газонах, в кам'янистих садах і альпінаріях.

S. adolphii Hemsl. — о. Адольфа. У при-

роді росте в Південній Америці. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло до 20 см заввишки. Листки ланцетні, з тупою верхівкою, до 3,5 см завдовжки та 1,5 см завширшки, жовтувато-зелені, по краях червонуваті, соковиті. Квітки білі. Цвіте у червні.

Рекомендується для кам'янистих гірок, альпінаріїв, групових посадок на квітниках.

Родина Euphorbiaceae Juss.

Рід **Euphorbia L.** — молочай. У природі зустрічається понад 200 видів, що ростуть у тропічних, субтропічних та помірних районах земної кулі. Характерним для представників роду є наявність у клітинах молочного соку, який у деяких видів дуже отруйний. На ділянці інтродуковано два види.

E. mirsinites L. — м. миртолистий — багаторічний вічнозелений кущ 50 см заввишки. Має надзвичайно оригінальний габітус. Листя дрібне, темно-зелене, до 5 см завдовжки і до 1 см завширшки. Розмножують насінням, поділом куща і живцюванням. Садають на сонячних місцях, легких плодючих ґрунтах з помірно вологою.

Рекомендується висаджувати як солітери або невеликими групами у квітниках, альпінаріях, на кам'янистих гірках.

Родина Cactaceae Juss.

Рід **Opuntia (Tourn.) Mill.** — опунція. У природі представники роду поширені у Канаді, Південній Аргентині. Відомо понад 300 видів. Деревні рослини, куці або кущики, дуже різноманітні за формою росту та розмірами (від 10 см до 10 м заввишки). Коренева система дуже розгалужена, поверхнева. Стебла округлі, з віком дерев'яніють і утворюють шар кори жовто-коричневого кольору. Пагони членисті, плоскі, округлі. Листки редуковані до лусочок, іноді шилоподібні. Квітки колесоподібні, жовті або жовто-гарячі. У горах Криму поширені два види.

O. kamanchina L. — о. каманхіна — невисокий кущ до 30 см заввишки. Членики до 15 см завдовжки та до 10 см завширшки, округлі, зелені, з колючками, плоскі.

O. humifusa Raf. — о. гола — невисокий вічнозелений кущ до 40 см заввишки. Членики до 20 см завдовжки і 10 см завширшки, округлі, темно-зелені, плоскі, волоски та колочки відсутні.

Обидва види рекомендовані нами для озеленення. Розмножують опунції живцями. В культурі невибагливі, світлолюбні, зимостійкі. Використовуються як технічні, лікарські та їстівні рослини. У декоративному садівництві рекомендується висаджувати як у солітерних, так і в групових посадках при створенні альпінаріїв, кам'янистих садів, у композиціях на газонах та квітниках.

Таким чином, нами вивчено 38 видів суккулентів із 4 родин. Для використання в озелененні у відкритому ґрунті рекомендовано 29 найбільш декоративних, посухо- та зимостійких видів та сортів.

1. *Декоративные растения открытого и закрытого грунта* / Под ред. А.М. Гродзинского. — К.: Наук. думка, 1985. — 664 с.

2. *Довідник квітникаря-любителя* / За ред. Т.М. Черевченко. — К.: Урожай, 1994. — 368 с.

3. *Колесников А.И.* Декоративная дендрология. — М.: Лесн. пром-сть, 1974. — 704 с.

Рекомендувала до друку
Т.О. Козак

А.Д. Дяченко

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

ИТОГИ ИНТРОДУКЦИИ СУККУЛЕНТНЫХ
РАСТЕНИЙ ОТКРЫТОГО ГРУНТА В НБС
ИМ. Н.Н. ГРИШКО НАН УКРАИНЫ

В статье представлены результаты изучения суккулентных растений в НБС им. Н.Н. Гришко НАН Украины. Выделены наиболее декоративные, зимостойкие и засухоустойчивые виды и сорта. Приведены способы их размножения. Даны рекомендации по использованию их в зеленом строительстве.

A.D. Djachenko

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

RESULTS OF THE SUCCULENT PLANTS
OF OPEN GROUND INTRODUCTION
IN M.M. GRYSHKO NATIONAL BOTANICAL
GARDENS OF THE NAS OF UKRAINE

The article deals with the results of study of the succulent plants in M.M. Gryshko National Botanical Gardens of the NAS of Ukraine. The most ornamental, winterhardy, drought-resistant species and varieties are picked out. Propagation methods are cited and recommendations for these plants use in landscape design are given.